

Marek BARWIŃSKI

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych

90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

marbar@geo.uni.lodz.pl

Mniejszość litewska w Polsce. Studium przypadku gminy Puńsk¹

Lithuanian minority in Poland. The case study
of Puńsk community

Zarys treści: W opracowaniu podjęto próbę omówienia specyfiki jednej z zaledwie kilku gmin wiejskich w Polsce zdominowanej liczebnie przez mieszkańców niepolskiej narodowości. Autor stara się odpowiedzieć na pytanie, na ile Litwini decydują o odrębności gminy Puńsk, która wyróżnia się na tle większości podlaskich wsi nie tylko pod względem narodowościowym, ale także społecznym, kulturowym, gospodarczym i politycznym. Mniejszość litewska, autochtoniczna, zamieszkująca okolice Puńska od stuleci, dzięki koncentracji terytorialnej, bardzo dużej aktywności kulturalnej i społecznej, gospodarności, silnej integracji wewnętrznej, dbaniu o edukację, wsparciu państwa litewskiego, wykorzystaniu przywilejów polskiego prawodawstwa, stworzyła w gminie Puńsk swoistą „małą Litwę” w granicach Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: Litwini, gmina Puńsk, mniejszości narodowe, Suwalszczyzna.

Wprowadzenie

Niektóre z mniejszości narodowych w Polsce przez dziesięciolecia były stereotypowo klasyfikowane pod względem zamieszkiwanego obszaru na „typowo miejskie” (m.in. Żydzi, Ormianie, Czesi) oraz „typowo wiejskie” (m.in. Białorusini, Ukraińcy, Łemkowie, Słowacy, Litwini). Niejednokrotnie było to przyporządkowanie uzasadnione. Jednak analiza wyników ostatnich spisów ludności pokazuje wyraźną tendencję wzrostu udziału mieszkańców miast wśród osób deklarujących niepolską narodowość, swoistą „urbanizację mniejszości narodowych”. Dotyczy to także Litwinów. Według wyników spisu z 2002 r. spośród ogółu osób deklarujących narodowość litewską 75% mieszkało na obszarach wiejskich, natomiast według wyników kolejnego spisu, przeprowadzonego zaledwie dziewięć lat później, w 2011 r., już tylko 56,3%. Pomimo to gmina Puńsk nadal jest – już jednym z nielicznych – przykładów obszaru wiejskiego zdecydowanego zdominowanego przez ludność niepolską.

¹ Badania terenowe, których wyniki wykorzystano w artykule, zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS4/02609.

Głównym celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy liczebna dominacja Litwinów w gminie Puńsk, mająca bezpośrednie odzwierciedlenie w strukturze narodowościowej i językowej mieszkańców, ma także wpływ na jej sytuację gospodarczą, społeczną, polityczną i kulturową, a jeżeli ma, to w czym ten wpływ się przejawia. Skupiono się na współczesnej sytuacji mniejszości litewskiej na obszarze jej największej koncentracji, wykorzystując zarówno wyniki dwóch ostatnich spisów ludności (2002 oraz 2011 r.), jak i rezultaty badań terenowych przeprowadzonych przez autora na obszarze gminy Puńsk w 2012 r. Polegały one zarówno na kwerendzie dokumentów, obserwacji terenowej, jak i socjologicznych badaniach jakościowych. Zastosowano metodę wywiadu pogłębionego z celowo dobranymi respondentami spośród liderów zarządów głównych oraz kół terenowych dwóch największych organizacji mniejszości litewskiej w Polsce: Stowarzyszenia Litwinów w Polsce oraz Litewskiego Towarzystwa Św. Kazimierza. Celem wywiadów było poznanie opinii najbardziej aktywnej i zarazem kompetentnej grupy działaczy oraz weryfikacja danych i informacji dotyczących aktualnej sytuacji społeczności litewskiej zamieszkującej gminę Puńsk.

Litwini w Polsce – liczebność i rozmieszczenie

Rozmieszczenie Litwinów w granicach Polski nie uległo istotnym zmianom od zakończenia II wojny światowej. Jest to mniejszość o bardzo silnej koncentracji terytorialnej, autochtoniczna, zamieszkująca w większości swoją regionalną etniczną ojczyznę ze stolicą w Puńsku (ryc. 1, 2). Obszar zamieszkanym przez Litwinów rozciąga się wzdłuż pogranicza polsko-litewskiego, od wsi Jagliniec i Wociuliszki na północnym zachodzie do wsi Morkiszki i Podlaski na południowym wschodzie. Zachodnią granicę ich zasięgu wyznacza linia łącząca Budzisko, Szypliszki i Sejny. Większość Litwinów zamieszkuje zwarty obszar obejmujący ok. 50 wsi w gminach Puńsk i Sejny².

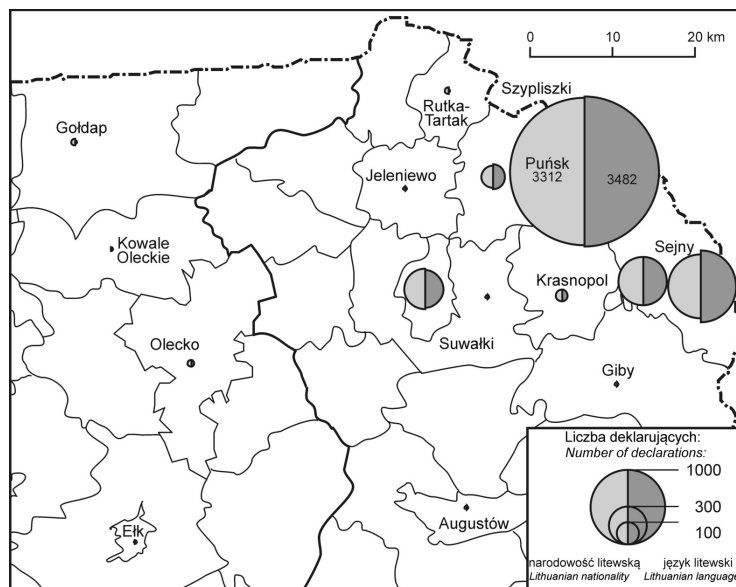
Od połowy lat 50. do końca 70. XX w., szacując liczebność mniejszości litewskiej, podawano zazwyczaj wartość 9–10 tys. osób. W połowie lat 90. ubiegłego wieku H. Chałupczak i T. Browarek (1998) oszacowali liczebność Litwinów w Polsce na 20 tys., a przedstawiciele litewskich organizacji na 20–25 tys. Wartości te wydają się zdecydowanie zawyżone. Zapewne bliższe prawdy były szacunki z tego samego okresu C. Żołędowskiego (1992), który podał liczbę 9 tys., A. Sadowskiego (1997) 7–10 tys. oraz K. Tarki (1998), który opowiadał się za liczbą ok. 10 tys. osób narodowości litewskiej. Głównym źródłem rozbieżności szacunków z lat 90. XX w. były problemy z określeniem liczby Litwinów mieszkających poza Suwalszczyzną, w bardzo dużym rozproszeniu, głównie na obszarze północnej oraz zachodniej Polski.

Podczas spisu ludności w 2002 r. narodowość litewską zadeklarowało ogółem 5846 osób (w tym 5639 osób posiadało polskie obywatelstwo), spośród których aż 90% mieszkało w województwie podlaskim, zwłaszcza w nadgranicznych gminach Puńsk i Sejny (GUS 2008). Na te dwie gminy przypadło 81% ogółu Lit-

² Wsie z ludnością litewską w swojej pracy szczegółowo wylicza K. Tarka (1998, s. 194–195).

winów, a zdecydowanie największym ich skupiskiem był Puńsk, gdzie na obszarze zaledwie jednej gminy mieszkało prawie 60% polskich Litwinów (3312 osób), stanowiących 75% jej mieszkańców (ryc. 1, 2). Puńsk był jedną z zaledwie pięciu gmin w Polsce, w których – według spisów powszechnych, zarówno z 2002, jak i 2011 r. – ludność polska była mniejszością³.

Spis w 2002 r. potwierdził bardzo duże znaczenie języka ojczystego w podtrzymywaniu litewskiej tożsamości oraz odrębności narodowej. Używanie języka litewskiego w kontaktach domowych zadeklarowało 5838 osób, w tym 5696 osób posiadało obywatelstwo polskie. Była to niespotykana wśród innych mniejszości zbieżność deklaracji narodowościowych i językowych (ryc. 1). Ponadto większość, bo aż 63% osób deklarujących używanie języka litewskiego podała, że w kontaktach domowych używa wyłącznie tego języka i nie używa w ogóle języka polskiego. Był to jedyny taki przypadek podczas spisu, gdyż wśród innych mniejszości zdecydowanie dominowało używanie języka narodowego oraz języka polskiego (GUS 2008).

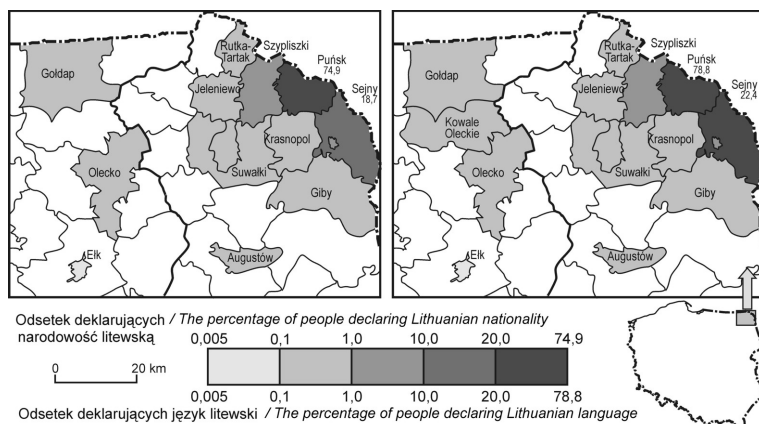

Ryc. 1. Liczba i rozmieszczenie osób deklarujących narodowość litewską oraz używanie języka litewskiego na Suwalszczyźnie (według gmin) na podstawie wyników spisu ludności z 2002 r. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Quantity and distribution of population declaring Lithuanian ethnicity and the use of Lithuanian language in the Polish-Lithuanian borderland (by commune), based on the 2002 census

Source: own study based on data from the Central Statistical Office.

³ Pozostałe gminy to położone w południowo-wschodniej części Podlasia Czyże, Dubicze Cerkiewne, Orla i Hajnówka, z liczebną przewagą mniejszości białoruskiej, na podstawie danych Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/wyniki-narodowego-spis/7003,Wykaz-gmin-w-ktorych-nie-mniej-niz-20-mieszkancow-naleza-do-mniejszosci-narodowy.html>.

Ryc. 2. Udział procentowy osób deklarujących narodowość litewską oraz używanie języka litewskiego na Suwalszczyźnie (według gmin) na podstawie wyników spisu ludności z 2002 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Percentage of population declaring Lithuanian ethnicity and the use of Lithuanian language in the Suwałszczyzna region (by commune), based on the 2002 census

Source: own study based on data from the Central Statistical Office.

Kolejny spis ludności w 2011 r. został przeprowadzony według całkowicie odmiennej metody niż poprzedni. Zasadnicze różnice w przeprowadzeniu obu spisów, a zwłaszcza w sposobie sformułowania pytań etnicznych, ustalania przynależności narodowej oraz pozyskiwania informacji i szacowania wyników bardzo utrudniają możliwość bezpośrednich porównań oraz ograniczają wartość poznawczą uzyskanych wyników⁴.

Podczas spisu w 2011 r. narodowość litewską zadeklarowały ogółem 7863 osoby, w tym 5599 osób (71%) podało ją na pierwszym miejscu, a 2264 jako drugą deklarację tożsamości. Z możliwości podwójnej identyfikacji narodowej skorzystało 3032 osób utożsamiających się m.in. z narodem litewskim, czyli prawie 40% ogółu. W zdecydowanej większości były to osoby deklarujące obok litewskiej jednocześnie narodowość polską, częściej na miejscu pierwszym. Natomiast dla 4830 osób (ponad 60%) tożsamość litewska była jedyną identyfikacją narodową (GUS 2013).

W porównaniu ze spisem z 2002 r. w przypadku mniejszości litewskiej możemy mówić o stagnacji jej liczebności. Co prawda ogólna liczba identyfikacji narodowości litewskiej wzrosła (z 5,8 tys. do 7,9 tys.), ale jednocześnie liczba osób deklarujących tożsamość litewską na pierwszym miejscu nieznacznie spadła (z 5,8 tys. do 5,6 tys.). Zmniejszyła się także liczba osób deklarujących używanie języka litewskiego w kontaktach domowych (z 5,8 tys. do 5,3 tys.), natomiast 5,4 tys. osób zadeklarowało język litewski jako ojczysty. Jednak najistotniejszą zmianą – w świetle ciągle niepełnych wyników dostępnych w marcu 2014 r. – jest

⁴ Szerzej zostało to omówione w: M. Barwiński (2013a).

wyraźny spadek koncentracji Litwinów w województwie podlaskim, w którym w 2002 r. przypadało 90% ogółu deklaracji narodowości litewskiej, natomiast podczas ostatniego spisu już niespełna 60%. Litwini zamieszkujący woj. podlaskie (a precyzyjniej Suwalszczyznę⁵) cechują się wyższym poczuciem odrębności narodowej – przypada na nich ponad 75% deklaracji narodowości litewskiej na pierwszym miejscu oraz ponad 80% deklaracji narodowości litewskiej jako jedynej identyfikacji. Z kolei w samej gminie Puńsk liczba osób deklarujących narodowość litewską w obu ostatnich spisach ludności praktycznie nie uległa zmianie; zmniejszyła się zaledwie o sześć osób, z 3312 w 2002 r. do 3306 w 2011 r., zachowując ponad 75% udział w ogólnej liczbie mieszkańców gminy⁶.

Uwarunkowania polityczno-prawne działalności mniejszości litewskiej w Polsce

Litwini zamieszkujący gminę Puńsk (oraz całą Suwalszczyznę) są autochtoniczną mniejszością narodową, stanowiącą zwarty fragment sąsiedniego narodu posiadającego swoje własne państwo⁷. Najważniejszym aktem prawnym dla mniejszości narodowych w Polsce jest ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym⁸ z 2005 r., w której zdefiniowano pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej oraz zawarto szczegółowy wykaz praw przedstawicieli mniejszości w demokratycznej Polsce. Ustawa daje mniejszościom narodowym i etnicznym możliwości zachowania własnej tożsamości, odrębności kulturowej i językowej, zabrania dyskryminacji i asymilacji, reguluje kwestie praw językowych mniejszości oraz funkcjonowania oświaty, zmienia także podstawy organizacyjne polityki państwa wobec niepolskich narodowości. Dla niektórych mniejszości (m.in. litewskiej) do szczególnie istotnych zapisów zawartych w ustawie należy prawo do zapisywania imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, także w oficjalnych dokumentach. Ponadto gwarantuje możliwość używania języka mniejszości jako języka pomocniczego w urzędach. Warunkiem wprowadzenia tego przepisu jest minimum 20% deklaracji niepolskiej narodowości wśród ogółu mieszkańców gminy w trakcie spisu powszechnego oraz wpisanie do urzędowego rejestru gmin, w których używany jest język pomocniczy. Wprowadza także możliwość umieszczania dodatkowych tradycyjnych nazw miejscowości, ulic i obiektów fizjograficznych w języku mniejszości, obok nazw w języku polskim (nie mogą być stosowane samodzielnie). Pod względem prawnym

⁵ Dokładna analiza aktualnego rozmieszczenia Litwinów jest obecnie (marzec 2014 r.) niemożliwa z powodu nieopublikowania pełnych wyników spisu ludności z 2011 r. na poziomie powiatów i gmin.

⁶ Na podstawie danych Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/wyniki-narodowego-spis/7003,Wykaz-gmin-w-ktorych-nie-mniej-niz-20-mieszkancow-nalezy-do-mniejszosci-narodowy.html>.

⁷ Według klasyfikacji M. Kotera (1993).

⁸ Dz.U. 2005 nr 17, poz. 141.

sytuacja mniejszości litewskiej w Polsce jest obecnie zdecydowanie lepsza niż mniejszości polskiej na Litwie⁹.

Dzięki temu, że liczba deklaracji narodowości litewskiej w gminie Puńsk zdecydowanie przekroczyła wymagane ustawowo 20% ogółu mieszkańców (75%), została ona w maju 2006 r. wpisana do „rejestrów gmin, w których jest używany język pomocniczy”, a dwa lata później, w maju 2008 r. wpisano ją do „rejestrów gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości”, wprowadzając w 30 wsiach, obok nazwy polskiej, także nazwę litewską.

Dwujęzyczne nazwy miejscowości budzą w Polsce spory i emocje już od początku lat 90. XX w., długo przed ich oficjalnym wprowadzeniem. Początkowo dotyczyło to głównie nazw polsko-niemieckich na Opolszczyźnie, natomiast od kilku lat także nazw łemkowskich, litewskich i białoruskich. Poza różnego rodzaju protestami werbalnymi oraz konfliktami wśród lokalnych społeczności, dwujęzyczne nazwy miejscowości są także zamalowywane lub niszczone w inny sposób, zwłaszcza na Opolszczyźnie¹⁰. Nowym zjawiskiem jest niszczenie tego typu tablic na Podlasiu. W sierpniu 2011 r., w trakcie jednej nocy, zamalowano 28 polsko-litewskich tablic w gminie Puńsk, kolejne pięć tablic zniszczono dwa lata później, w czerwcu 2013 r.¹¹.

Fot. 1. Przykład dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości w gminie Puńsk (fot. autor).
Example of bilingual signs in Puńsk municipality (author's photo).

Fot. 2. Obelisk w Puńsku ze zniszczonym napisem upamiętniającym 100-lecie litewskich teatrów stodolanych (fot. autor).
Monument in Puńsk with a damaged inscription commemorating the 100th anniversary of Lithuanian village theaters (author's photo.)

⁹ Szerzej zostało to omówione w: M. Barwiński (2013b) oraz M. Barwiński, K. Leśniewska (2014).

¹⁰ Na podstawie m.in. I. Żbikowska, *Nacjonaliści znów niszczą dwujęzyczne tablice na Opolszczyźnie*, 08.07.2013, Gazeta Wyborcza, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,14239248,Nacjonalisci_znow_niszczą_dwujęzyczne_tablice_na_Opolszczyźnie.html

¹¹ W maju 2012 r. w ten sam sposób zniszczono 12 tablic polsko-białoruskich w gminie Orla.

Litwini w gminie Puńsk

Puńsk otrzymał prawa miejskie od króla Władysława IV w 1647 r., choć był określany miastem już w dokumentach z 1612 r. Po początkowym okresie rozwoju w XVII w. mieszkańcy zostali zdziesiątkowani epidemią dżumy, a następnie w konsekwencji rozbiorów Polski i licznych konfiskat miasto zubożało i straciło na znaczeniu. W 1852 r. utraciło prawa miejskie. O dawnym statucie świadczy zachowany małomiasteczkowy układ przestrzenny z prostokątnym rynkiem, nadający wsi charakter miasteczka (Wiśniewski 1965).

Gmina Puńsk, utworzona w 1973 r., położona jest w północnej części powiatu sejneńskiego, bezpośrednio przy granicy z Republiką Litewską. Liczy 33 sołectwa, zamieszkuje ją obecnie 4366 mieszkańców (GUS 2012).

Obszar ten ma charakter typowo wiejski; użytki rolne zajmują 79% powierzchni gminy, a większość mieszkańców zajmuje się produkcją rolną. Niesprzyjające warunki klimatyczne (krótki okres wegetacyjny, niewystarczająca ilość opadów) oraz glebowe (dominacja słabych gleb IV i V klasy bonitacyjnej), przy rozproszonym osadnictwie oraz dużej ilości łąk i pastwisk, przyczyniły się do specjalizacji miejscowych rolników w hodowli, głównie bydła. W ostatnich latach dzięki funduszom z Unii Europejskiej liczne gospodarstwa rolne w gminie Puńsk zostały zmodernizowane i rozbudowane. Większość rolników inwestuje w nowy sprzęt rolniczy, budynki inwentarskie, zwierzęta hodowlane. W gminie dominują duże gospodarstwa mleczarskie, bardzo wyraźnie wyróżniające się *in plus* na tle gospodarstw rolnych pozostałej części województwa podlaskiego, zwłaszcza jego części południowo-wschodniej zamieszkaną przez mniejszość białoruską. Warunki przyrodnicze, czyste powietrze, lasy i jeziora w okolicach Puńska są niewątpliwym atutem, by rozwijać tu gospodarstwa ekologiczne oraz agroturystykę. Większość gospodarstw ekologicznych (specjalizujących się w produkcji mięsa) jest jeszcze w okresie przejściowym, jednak istnieje już kilka posiadających certyfikat „gospodarstwa ekologicznego”. Rozwojowi agroturystyki niewątpliwie sprzyjają uwarunkowania przyrodnicze, natomiast utrudnia peryferyjne położenie gminy, dlatego na jej terenie jest tylko siedem tego typu gospodarstw.

W połowie lat 80. XX w. gmina Puńsk zajmowała czołowe miejsce w Polsce pod względem działalności społecznej. Mieszkańcy gminy cechowali się ponadprzeciętną aktywnością w działalności kulturalnej oraz w różnego rodzaju czynach społecznych. Efektem była bardzo dobrze, jak na ówczesne realia, rozwinięta infrastruktura, przodujące w regionie rolnictwo oraz wysokie wskaźniki rozwoju ekonomicznego gminy. Pisano nawet o „fenomenie puńskim” (Sadowski 1997, Tarka 1998). Było to możliwe do osiągnięcia nie tylko dzięki pracowitości i dobru zorganizowaniu Litwinów, ale także dzięki silnej wewnętrznej integracji, podkreślaniu własnej odrębności i żywej tradycji wspólnej pracy we wsiach litewskich. Dzięki zaradności i pracowitości mieszkańców, powstało wiele ważnych inwestycji: ośrodek zdrowia, budynek Urzędu Gminy, poczta, budynki oświatowe, nowe ulice i chodniki. Aktywność – zarówno mieszkańców, jak i władz gminy – nie zanikła w nowych uwarunkowaniach polityczno-gospodarczych po roku 1990. Na przełomie lat 80. i 90. XX w. powstały prywatne sklepy oraz zakłady

przetwórstwa rolnego. W trakcie dwóch ostatnich dekad gmina Puńsk trzykrotnie znalazła się w Żółtej Setce Gmin Rzeczypospolitej pod względem liczby inwestycji oraz nakładów na inwestycje.

Fot. 3, 4. Typowe gospodarstwa rolne w gminie Puńsk (fot. autor).

Typical farms in Puńsk municipality (author's photos).

Jednym z największych osiągnięć mniejszości litewskiej jest doskonale zorganizowane szkolnictwo, prezentujące się bardzo korzystnie na tle szkolnictwa innych mniejszości narodowych w Polsce, zwłaszcza przy porównaniu ich potencjału demograficznego. W 2012 r. dzieci i młodzież uczyły się języka litewskiego w 13 szkołach zlokalizowanych w dwóch gminach – Puńsk i Sejny oraz w oddziałach międzyszkolnych w Suwałkach. W gminie Puńsk, we wszystkich szkołach uczniowie mają możliwość uczęszczania na lekcje, podczas których litewski jest językiem wykładowym, co oznacza, że wszystkie przedmioty nauczane są w języku litewskim (poza językiem polskim oraz historią i geografią Polski), ponadto dodatkowo wykładana jest historia i geografia Litwy¹². Taki model nauczania Litwini stosują jako jedyna mniejszość narodowa w Polsce. Nauczanie nie tylko języka litewskiego, ale także w języku litewskim większości przedmiotów na wszystkich poziomach edukacji jest podstawą zachowania litewskiej odrębności językowej i jednym z głównych czynników utrzymywania tożsamości narodowej. Od połowy lat 90. XX w. systematycznie spada liczba uczniów uczących się litewskiego i liczba szkół uczących w języku litewskim (wartości maksymalne to ok. 750–780 uczniów w latach 1996–1999, natomiast w latach 2010–2012 ok. 400–500 uczniów). Jest to jednak konsekwencją nie tyle mniejszego zainteresowania nauką języka, ile niżu demograficznego docierającego do wszystkich typów szkół (Pogorzała 2006, Tarka 2010, Barwiński 2013a). Nauczaniem w języku ojczystym objęto ok. 70% dzieci litewskich w wieku szkolnym. Jest to zasługą rodziców, nauczycieli, litewskich organizacji, pomocy finansowej władz Litwy¹³, a także

¹² Pomimo nauczania w języku litewskim m.in. matematyki, biologii czy chemii, podręczniki do tych przedmiotów są w języku polskim (z powodu różnic programowych uczniowie nie mogą korzystać z podręczników wydawanych na Litwie), co bardzo istotnie utrudnia naukę, ale jednocześnie „wymusza” na dzieciach dwujęzyczność.

¹³ Rząd litewski m.in. sfinansował budowę Zespołu Szkół z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburys” w Sejnach, wspiera także finansowo małe, wiejskie szkoły.

koncentracji terytorialnej Litwinów. Dobrze zorganizowane, stabilne i powszechne szkolnictwo litewskie jest jedną z głównych – jeżeli nie główną – przyczyną niewielkiego stopnia asymilacji Litwinów.

Szczególne miejsce w systemie szkolnictwa litewskiego tradycyjnie już zajmuje liceum, jedyna ponadgimnazjalna szkoła z litewskim językiem nauczania w Polsce. Istniejące w Puńsku od 1956 r. Liceum im. 11 Marca (od niedawna w nowym budynku) kształci głównie absolwentów szkół podstawowych z gmin Puńsk, Sejny, Szypliszki i Suwałki. Ponad 60% uczniów tej szkoły kontynuuje naukę na wyższych uczelniach polskich i litewskich. W trakcie ponad 55 lat działalności wykształciło liczne grono inteligencji pracującej w dużym stopniu na rzecz społeczności litewskiej w Polsce. W samym Puńsku znajduje się także przedszkole, szkoła podstawowa i gimnazjum kształcące w języku litewskim, a na obszarze gminy trzy niewielkie szkoły podstawowe z litewskim językiem nauczania w Widugierach, Przystawańcach i Nowinikach.

Największym problemem litewskiego szkolnictwa jest brak pieniędzy w budżetach samorządów na utrzymanie wiejskich szkół z malejącą liczbą uczniów. W 2012 r. z powodów finansowych istniała groźba likwidacji dwóch szkół podstawowych. Szkoły udało się utrzymać dzięki pieniądзом przekazanym gminie Puńsk na cele oświatowe przez rząd litewski.

Według badań autora interesy mniejszości litewskiej w latach 2012–2013 reprezentowało siedem organizacji pozarządowych, wszystkie o charakterze narodowym (tab. 1). Cele i działalność poszczególnych organizacji są bardzo zbliżone. Najogólniej można stwierdzić, iż podstawowym zadaniem wszystkich stowarzyszeń jest utrzymanie litewskiej tożsamości narodowej poprzez rozwój oświaty i życia kulturalnego. Głównym postulatem wobec władz państwowych i samorządowych jest zwiększenie finansowania litewskiego szkolnictwa; kwestie oświatowe są priorytetem dla litewskich organizacji. Działacze litewscy podkreślają bardzo dobre relacje z władzami w Puńsku (co jest całkowicie zrozumiałe, gdyż są one zdominowane przez Litwinów), przeciwstawiając je bardzo złym – ich zdaniem – relacjom w Sejnach, gdzie lokalne władze są niechętne wobec litewskich postulatów, zwłaszcza dotyczących zwiększenia finansowania szkół litewskich, ponadto stosują „politykę faktów dokonanych” w kwestii upamiętnień, pomników, zmian nazw ulic. Do głównych sukcesów działacze litewscy zaliczają utrzymanie imprez kulturalnych mimo trudności z ich finansowaniem, ochronę litewskiego dziedzictwa na Suwalszczyźnie, aktywność wydawniczą oraz otwarcie Zespołu Szkół z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburyš” w Sejnach. Mimo relatywnie dużej liczby litewskich organizacji, zbliżonych celów i koncentracji na niewielkim obszarze, nie stanowią one dla siebie konkurencji, z reguły bezkonfliktowo współpracują, co nie jest typowe dla innych mniejszości narodowych w Polsce i istotnie wzmacnia pozycję Litwinów¹⁴.

¹⁴ Na podstawie wywiadów przeprowadzonych przez autora w 2012 r. z działaczami Stowarzyszenia Litwinów w Polsce oraz Litewskiego Towarzystwa Św. Kazimierza.

Tabela 1. Litewskie organizacje zarejestrowane w Polsce.

Nazwa, główna siedziba, liczba oddziałów terenowych, liczba członków	Rok założenia	Charakterystyka działalności
Litewskie Towarzystwo Św. Kazimierza Sejny, 13 oddziałów, 486 członków	1990	Kontynuuje tradycje organizacji z okresu międzywojennego, podkreśla swój katolicki charakter, współpracuje z Kościołem, dba o rozwój litewskiej oświaty, propagowanie kultury i tradycji ludowej mniejszości litewskiej, wydaje kwartalnik „Šaltinis” w nakładzie 600 egzemplarzy.
Stowarzyszenie Litwinów w Polsce Sejny, 46 oddziałów, ok. 1 tys. członków	1992	Główna organizacja reprezentująca interesy mniejszości litewskiej w Polsce (dawne Litewskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne). Podstawowe cele to reprezentowanie i obrona praw ludności litewskiej, utrzymanie litewskiej tożsamości narodowej, ochrona i rozwój litewskiej kultury i folkloru, wspieranie litewskiego szkolnictwa i działalności społecznej, kulturalnej i oświatowej. Wydaje dwutygodnik „Aušra” w nakładzie 1000 egzemplarzy, organizuje festiwale, m.in. Festiwal Teatrów Stodolanych, Festiwal Teatrów Dziecięcych, zlot zespołów „Sąskrydis”, liczne konkursy, m.in. recytatorskie, języka litewskiego, historii i geografii Litwy.
Wspólnota Litwinów w Polsce Puńsk, brak oddziałów	1993	Zrzesza różne litewskie organizacje, koordynuje ich działalność, reprezentuje głównie interesy polityczne, a także społeczne, kulturalne i gospodarcze Litwinów w stosunkach z polskimi władzami samorządowymi i centralnymi. Skonfederowana ze Światową Wspólnotą Litwinów z USA.
Stowarzyszenie Młodzieży Litewskiej w Polsce Puńsk, brak oddziałów	1994	Propagowanie litewskiej kultury i podtrzymanie tożsamości narodowej wśród młodzieży, organizowanie festiwali i koncertów litewskich, spotkań młodzieży litewskiej. Członek Światowego Związku Młodzieży Litewskiej.
Stowarzyszenie Litewskiej Kultury Etnicznej w Polsce Puńsk, brak oddziałów, 120 członków	1997	Popularyzowanie litewskiej kultury etnicznej oraz kultury pogranicza polsko-litewskiego, ochrona dziedzictwa kulturowego Suwalszczyzny, wspieranie i patronat nad litewskimi zespołami etnograficznymi i folklorystycznymi („Gimtin”, „Alna”, „Šalcinukas”), prowadzenie muzeum „Stara Plebania”, współpraca z twórcami ludowymi, organizowanie obchodów świąt kalendarzowych i ludowych oraz wystaw, odczytów, konkursów.
Stowarzyszenie Nauczycieli Litwinów w Polsce Puńsk, brak oddziałów, 60 członków	1999	Wspieranie litewskiej oświaty, organizowanie konferencji i szkoleń dla nauczycieli szkół z litewskim językiem nauczania oraz konkursów dla uczniów szkół z litewskim językiem nauczania.
Fundacja im. biskupa Antanasa Baranaukasa „Dom Litewski” w Sejnach Sejny, brak oddziałów	2002	Działalność kulturalna i oświatowa, prowadzenie „Domu Litewskiego” w Sejnach, prowadzenie w Sejnach niepublicznego przedszkola, szkoły podstawowej oraz gimnazjum z litewskim językiem nauczania, wspieranie mniejszości litewskiej, organizowanie koncertów, festiwali, konkursów, konferencji.

Źródło: Barwiński 2013a, s. 192–193.

Struktura przestrzenna organizacji litewskich jest odzwierciedleniem koncentracji terytorialnej Litwinów w gminach Puńsk i Sejny. W tych dwóch ośrodkach gminnych znajdują się główne siedziby wszystkich litewskich organizacji, ponadto na obszarze obu gmin, w wioskach położonych wzdłuż granicy polsko-litewskiej prowadzi działalność kilkadziesiąt oddziałów Stowarzyszenia Litwinów w Polsce oraz Litewskiego Towarzystwa Św. Kazimierza, jedynych organizacji o rozbudowanych strukturach terenowych. Jednak współcześnie, inaczej niż jeszcze w latach 90. XX w., większość wiejskich oddziałów obu organizacji praktycznie nie funkcjonuje lub funkcjonuje okazjonalnie. Aktywną działalność prowadzą głównie oddziały w Puńsku, Sejnach i Suwałkach (Barwiński 2013a).

Po 1990 r. nastąpił rozwój wydawnictw w języku litewskim. Czasopismo „Aušra”, wydawane wcześniej bardzo nieregularnie, od 1990 r. ukazuje się jako miesięcznik, a od 1992 r. jako dwutygodnik. Od tego samego roku jest wydawane pismo suwalskich Litwinów, kwartalnik „Suvalkietis”, a od 2005 r. Towarzystwo Św. Kazimierza wydaje kwartalnik „Šaltinis”. Z kolei od 1997 r. ukazuje się miesięcznik dla dzieci „Aušrelė”, kolportowany głównie w przedszkolach i szkołach. Wszystkie czasopisma, poza kwartalnikiem „Suvalkietis”, składa i drukuje, działające od 1993 r. w Puńsku, wydawnictwo „Aušra”, które wydaje także książki i podręczniki w języku litewskim. Od początku lat 90. XX w. drukiem wydawnictwa „Aušra” ukazało się ok. 80 tytułów książek (średnio w nakładzie od 300 do 1 tys. egzemplarzy) i broszur, poświęconych głównie tematyce etnograficznej, historii, literaturze pięknej i wspomnieniowej.

Wśród Litwinów zamieszkujących gminę Puńsk zarówno w okresie PRL, jak i na początku XXI w. bardzo dobrze rozwinięta jest działalność kulturalna, głównie amatorska (Rykała 2008, Wójcikowska 2013). W Puńsku oraz okolicznych wsiach działają liczne zespoły folklorystyczne, kapele ludowe, grupy wokaln-taneczne, chóry, teatry stodolane, są organizowane różnorakie festiwale, przeglądy, konkursy, jarmarki. Udział w imprezach kulturalnych nadal jest głównym czynnikiem integrującym społeczność litewską, wzmacniającym jej poczucie odrębności i tożsamości narodowej. Jedną z form podtrzymywania tradycji, połączoną z pokazem i promocją osiągnięć polskich Litwinów, są cykliczne imprezy kulturalne, na które od kilku lat przyjeżdżają coraz liczniej także mieszkańcy Litwy. Do najważniejszych tego typu spotkań należy zaliczyć: Jarmark Folklorystyczny „Žolines”, Festiwal Teatrów Stodolanych, Festiwal Teatrów Dziecięcych, zlot litewskich zespołów nad jeziorem Gaładuś w ramach imprezy Sąskrydis, Noc Świętojańską w Puńsku i Zlot Litwinów w Pszczelniku. Działalność kulturalna mniejszości litewskiej jest najbardziej widoczna w Puńsku. W nowo wybudowanym Domu Kultury Litewskiej swoją siedzibę mają m.in. chór („Dzūkija”), kapele ludowe („Klumpė”), zespoły tańca („Jotwa”, „Vyčiai” i dziecięcy „Puniukai”) oraz teatr stodolany. Przy litewskiej szkole podstawowej, gimnazjum, a przede wszystkim litewskim Liceum Ogólnokształcącym, działają liczne zespoły młodzieżowe (m.in. zespół wokalny „Pašėsupiai”, zespół taneczny „Šalčia”, Klub Miłośników Poezji), a przy Stowarzyszeniu Litewskiej Kultury Etnicznej – zespoły folklorystyczne („Šalcinėlis”, „Alna”, „Gimtinė”). W Puńsku działa także muzeum etnograficzne oraz skansen.

Fot. 5. Dom Kultury Litewskiej w Puńsku (fot. autor).

Lithuanian Community Centre in Puńsk (author's photo).

Fot. 6. Liceum Ogólnokształcące z litewskim językiem nauczania w Puńsku (fot. autor).

High School with Lithuanian language of instruction in Puńsk (author's photo).

Władze Litwy, ograniczając prawa mniejszości narodowych na własnym terytorium, jednocześnie w różnej formie – finansowej, organizacyjnej, politycznej – wspierają Litwinów poza granicami, w tym szczególnie w Polsce (Barwiński i Leśniewska 2014). Bardzo wyraźne zainteresowanie władz oraz mediów litewskich sytuacją rodaków mieszkających w Polsce jest spowodowane polsko-litewskim konfliktem na Wileńszczyźnie oraz faktem, iż są oni współcześnie w zasadzie jedyną autochtoniczną mniejszością litewską. Niewielka liczebność Litwinów w Polsce, ich koncentracja terytorialna oraz stosunkowo korzystna sytuacja ekonomiczna istotnie zwiększają efektywność tej pomocy. Zaangażowanie władz litewskich wyraża się m.in. przeznaczaniem znacznych nakładów finansowych na działalność mniejszości, zwłaszcza na kwestie związane z umacnianiem tożsamości oraz rozwojem instytucji narodowych. Z funduszy władz litewskich wybudowano w Sejnach Dom Litewski (w którym mieści się m.in. Konsulat Republiki Litewskiej, zarządy stowarzyszeń litewskich, kapele, chóry, zespoły ludowe) oraz kompleks budynków Zespołu Szkół z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburyš”. Natomiast w Puńsku rząd litewski współfinansował (wraz z władzami samorządowymi) i umożliwił dokończenie budowy Domu Kultury Litewskiej¹⁵. Dzięki temu Litwini na Suwalszczyźnie dysponują dwoma dużymi, nowoczesnymi obiektami kulturalnymi, położonymi w niewielkiej odległości. Jest to sytuacja niespotykana wśród innych mniejszości narodowych w Polsce. Systematycznie dofinansowywane jest także szkolnictwo, działalność organizacji mniejszości litewskiej oraz wydawnictwo „Aušra”. Przewodniczący Stowarzyszenia Litwinów w Polsce podkreśla bardzo duże znaczenie wielostronnego wsparcia władz i instytucji litewskich, m.in. Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Edukacji, Instytutu Języka Li-

¹⁵ W 2001 r. oddano do użytku Dom Polski w Wilnie, w całości sfinansowany ze środków Stowarzyszenia Wspólnota Polska, w którym swoje siedziby ma m.in. ponad 30 polskich organizacji oraz liczne zespoły artystyczne.

tewskiego, szkół litewskich. Jednocześnie badani działacze mniejszości litewskiej zgodnie twierdzą, że relacje polsko-litewskie wpływają bardzo negatywnie na sytuację mniejszości litewskiej oraz na postrzeganie i poglądy Polaków wobec Litwinów na Suwalszczyźnie. Według liderów Stowarzyszenia Litwinów w Polsce oraz Litewskiego Towarzystwa Św. Kazimierza mniejszość litewska jest „zakładnikiem polityki zagranicznej Polski i Litwy”, każde pogorszenie relacji między Warszawą a Wilnem ma przełożenie na sytuację w Puńsku i Sejnach. Działacze, z którymi przeprowadzono wywiady, uważają taką zależność za bardzo niekorzystną i krzywdzącą, wręcz niebezpieczną. Z sytuacją polityczną na Litwie bezpośrednio wiążą – według nich inspirowaną z zewnątrz – akcję zamalowywania dwujęzycznych, polsko-litewskich tablic z nazwami miejscowości w gminie Puńsk w sierpniu 2011 r.¹⁶

Natomiast bardzo pozytywnie oceniają konsekwencje dla mniejszości litewskiej akcesji Polski i Litwy do UE, zwłaszcza możliwość swobodnego przekraczania granicy międzypaństwowej, co dla społeczności żyjącej od dziesięcioleci w strefie przygranicznej, tuż obok zagranicznej ojczyzny, ma z pewnością fundamentalne znaczenie. Zwłaszcza że nie tylko w okresie PRL, ale praktycznie od początku lat 20. XX w. ta bliskość geograficzna nie przekładała się na możliwość wzajemnych kontaktów. Granica polsko-litewska przez kilkadziesiąt lat była bardzo szklaną barierą uniemożliwiającą nie tylko normalną współpracę transgraniczną, ale także odwiedziny rodziny mieszkającej kilka czy kilkanaście kilometrów dalej. Dlatego dla mieszkających na Suwalszczyźnie Litwinów najważniejszym aspektem integracji europejskiej jest – w sensie dosłownym i praktycznym – integracja pogranicza polsko-litewskiego (Barwiński 2013a, Barwiński i Leśniewska 2014).

Mimo koncentracji terytorialnej i korzystnych dla komitetów wyborczych mniejszości narodowych zapisów w ordynacji wyborczej Litwinom nie udało się po 1990 r. wprowadzić swojego przedstawiciela do parlamentu. Natomiast dużo większe sukcesy wyborcze od początku lat 90. XX w. odnoszą w wyborach samorządowych, w których kandydaci reprezentujący mniejszość litewską startują z powodzeniem z list lokalnych komitetów wyborczych. Litwini od ponad 20 lat zasiadają w radzie powiatu, gminy oraz miasta Sejny, natomiast rada gminy Puńsk jest całkowicie przez nich zdominowana (łącznie ze stanowiskiem wójta). Zdobywają w niej z reguły 12–14 na 15 możliwych mandatów.

Gmina Puńsk wyraźnie zaznacza się na mapie elektorальной województwa podlaskiego. W poszczególnych wyborach parlamentarnych i prezydenckich w latach 90. XX w. oraz na początku XXI w. cechowała się wyższą frekwencją niż średnia dla województwa i zdecydowanie silniejszym poparciem dla ugrupowań lewicowych. W wyborach parlamentarnych w 2001 r. Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) otrzymał w gminie Puńsk 89,5% głosów (było to najwyższe poparcie w Polsce), w 2005 r. 84,6%, natomiast w 2007 r. już tylko 28,8% (przy wyjątkowo niskiej frekwencji, zaledwie 36,6%). Jednak i tym razem lewicowy komitet

¹⁶ Na podstawie wywiadów przeprowadzonych przez autora w 2012 r. z działaczami Stowarzyszenia Litwinów w Polsce i Litewskiego Towarzystwa Św. Kazimierza oraz Nieśpiał T., Mickiewicz R., *Kto zniszczył litewskie tablice*, Rzeczpospolita, 23.08.2011., <http://www.rp.pl/artykul/705808.html>

wyborczy (pod nazwą Lewica i Demokraci) zwyciężył w Puńsku, choć nieznacznie, przed PSL (26,3%) oraz PO (24,4%). W kolejnych wyborach w 2011 r. SLD poniósł w gminie Puńsk swoją największą klęskę od 20 lat, zdobywając (przy bardzo niskiej frekwencji 33,7%) tylko 6% głosów i zajmując piąte miejsce. Zdecydowanie największe poparcie Litwinów uzyskała Platforma Obywatelska (38,5%) oraz PSL (31,5%)¹⁷.

Doskonałe wyniki wyborcze lewicy w 2001 oraz 2005 r. w dużym stopniu były spowodowane kandydowaniem z listy SLD Witolda Liszkowskiego, działacza litewskiego, wieloletniego wójta gminy Puńsk. Poparcie Litwinów dla opcji lewicowej może być także tłumaczone wieloma innymi czynnikami, m.in. brakiem własnych, litewskich partii politycznych oraz utożsamianiem ugrupowań prawicowych z retoryką narodowo-polską. Potwierdzają to analogiczne zachowania wyborcze innych mniejszości narodowych w Polsce. Natomiast wyniki wyborów w dwóch ostatnich głosowaniach (2007 i 2011 r.), kiedy z listy lewicowej nie kandydował już Witold Liszkowski, pokazują że kwestie personalne miały dla litewskich wyborców bardzo duże znaczenie (Barwiński 2009). Także poparcie mniejszości litewskiej dla członkostwa Polski w UE było bardzo wyraźne; w gminie Puńsk 79% głosujących opowiedziało się za przyjęciem do UE, przy średniej dla województwa podlaskiego 68,6%¹⁸.

Wśród mniejszości litewskiej zdecydowanie dominującym wyznaniem jest katolicyzm. Jest to w większości społeczność wiejska, konserwatywna, bardzo religijna. Mogło by się wydawać, że brak różnic wyznaniowych pomiędzy Litwinami a ludnością polską, będzie czynnikiem zbliżającym, integrującym te dwie społeczności. Jednak wspólne wyznanie religijne przez ostatnie kilkadziesiąt lat było paradoksalnie jednym z najistotniejszych czynników konfliktogennych pomiędzy Litwinami i Polakami na Suwalszczyźnie. Wspólna religia przez lata nie zbliżała, lecz dzieliła. Głównym powodem sporów była kwestia języka nabożeństw. Religia nie różnicowała narodowościowo mieszkańców pogranicza polsko-litewskiego. Dlatego też język, w jakim odbywały się nabożeństwa był podstawowym czynnikiem określającym narodowość i źródłem licznych konfliktów.

Najpoważniejszy konflikt pojawił się w 1956 r., kiedy biskup łomżyński powołał na stanowisko proboszcza parafii w Puńsku księdza nieznającego języka litewskiego. Był to pierwszy taki przypadek od powstania tej parafii, czyli od XVI w. Parafianie przyjęli księdza wrogo, uważali to za dyskryminację, w ramach protestów wysyłali listy do kurii, nie składali ofiar, uniemożliwiali odprawianie mszy. Protestujących Litwinów biskup straszył m.in. wysiedleniem przez władze ze strefy nadgranicznej (Tarka 1998). Sytuacja ta była skwapliwie wykorzystywana przez władze partyjne, także szczebla centralnego, do występowania w roli obrońcy dyskryminowanej przez hierarchię kościelną mniejszości litewskiej. Po kilku miesiącach protestów proboszcz złożył rezygnację, a na jego miejsce biskup skierował księdza narodowości litewskiej. Zdeterminowani i dobrze zorganizowani Litwini wygrali batalię o „litewskiego kapłana” w Puńsku, jednak spory dotyczące języka

¹⁷ Na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej: www.pkw.gov.pl.

¹⁸ Na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej: www.pkw.gov.pl.

nabożeństw i godzin ich odprawiania między Litwinami a kurią biskupią oraz parafianami narodowości polskiej trwały na Suwalszczyźnie, zwłaszcza w Sejnach, z różnym natężeniem przez następne kilkadziesiąt lat (Tarka 1998, 2010).

Wnioski

Badani działacze mniejszości litewskiej w gminie Puńsk doskonale zdają sobie sprawę, że z powodu bardzo małej liczebności oraz braku odrębności wyznaniowej, najważniejszym czynnikiem, dzięki któremu Litwini w Polsce mogą uniknąć asymilacji i utrzymać odrębność narodową, jest zachowanie własnego języka i kultury. Dlatego głównym przejawem działalności narodowej i podstawą utrzymania litewskiej tożsamości jest rozwój szkolnictwa oraz działalności kulturalnej. Szkolnictwo litewskie zdecydowanie wyróżnia się *in plus* na tle szkolnictwa innych mniejszości narodowych w Polsce, zwłaszcza pod względem udziału szkół z wykładowym językiem mniejszości. Z pewnością jest to ułatwione skupieniem terytorialnym mniejszości litewskiej, ale niemożliwe do osiągnięcia bez silnego poczucia tożsamości narodowej i zrozumienia roli edukacji dzieci w utrzymaniu narodowej odrębności.

Wyraźne poczucie odrębności narodowej, peryferyjność i zwartość terytorialna sprzyjają izolacji Litwinów od społeczeństwa polskiego oraz ich wewnętrznej konsolidacji jako odrębnej grupy mniejszościowej. Z kolei mała liczebność oraz bezpośrednie sąsiedztwo geograficzne Litwy wzmacniają poczucie emocjonalnej bliskości z zagraniczną ojczyzną oraz więzi i kontakty z rodakami. Wydaje się, że obecnie, odmiennie niż w okresie PRL, utrzymaniu odrębności sprzyja nie tyle peryferyjność położenia i związana z tym pewnego rodzaju izolacja, ile bezpośrednia bliskość państwa macierzystego, oddzielonego tylko wewnętrzną granicą UE i związane z tym wsparcie zarówno rodaków, jak i władz litewskich.

Niebagatelne znaczenie ma także wiejski charakter gminy Puńsk. Zamieszkiwanie Litwinów w „etnicznych wioskach”, charakterystyczny dla ludności wiejskiej konserwatyzm i pielęgnowanie tradycji, z pewnością sprzyja zachowaniu litewskiego charakteru Puńska. Jednak, jak pokazują przykłady innych mniejszości narodowych skoncentrowanych na obszarach wiejskich (m.in. Białorusinów czy Słowaków), nie zawsze gwarantuje to utrzymanie własnej tożsamości narodowej.

Gmina Puńsk, zwarcie i w większości zamieszкана przez Litwinów, z lokalną władzą zdominowaną przez Litwinów, aktywnie działającymi litewskimi organizacjami społecznymi i kulturalnymi, wyróżnia się na tle sąsiednich gmin nie tylko pod względem narodowym i kulturowym, ale także gospodarczym, społecznym i politycznym. Wykorzystuje przywileje płynące z zapisów ustawy o mniejszościach narodowych, utrzymuje intensywne kontakty z zagraniczną ojczyzną, przez co w pełni zasługuje na powszechne wśród jej mieszkańców miano „małej Litwy”.

Literatura

- Barwiński M., 2009, *Mniejszość litewska na tle przemian politycznych Polski po II wojnie światowej*, [w:] M. Kulesza (red.), *Geografia historyczna jako determinant rozwoju nauk humanistycznych*, Legnica-Łódź, s. 121–136.
- Barwiński M., 2013 a, *Geograficzno-polityczne uwarunkowania sytuacji Ukraińców, Łemków, Białorusinów i Litwinów w Polsce po 1944 roku*, Łódź,
- Barwiński M., 2013 b, *Polish Interstate Relations with Ukraine, Belarus and Lithuania after 1990 in the Context of the Situation of National Minorities*, *European Spatial Research and Policy*, 20, 1, Łódź, s. 5–26.
- Barwiński M., Leśniewska K., 2014, *The contemporary situation of Polish minority in Lithuania and Lithuanian minority in Poland from the institutional perspective*, *Geographia Polonica*, 87, 1, s. 27–46.
- Chałupczak H., Browarek T., 1998, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*, Lublin.
- GUS, 2008, *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu* (15.07.2008) http://www.stat.gov.pl/gus/8185_PLK_HTML.htm
- GUS, 2012, *Ludność w gminach. Stan w dniu 31 marca 2011*, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_13169_PLK_HTML.htm
- GUS, 2013, *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna* (09.04.2013) http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf
- Koter M., 1993, *Geographical Classifications of Ethnic Minorities*, [w:] A. Gosar (red.), *Geography and Ethnicity*, *Geographica Slovenica*, 24, Ljubljana, s. 123–138.
- Pogorzała E., 2006, *Szkolnictwo mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w okresie transformacji*, [w:] E. Michalik, H. Chałupczak (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Lublin, s. 327–338.
- Rykała A., 2008, *Sytuacja społeczno-kulturalna Litwinów w Polsce i ich wpływ na relacje między krajem zamieszkania a Litwą*, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 9, Łódź, s. 89–113.
- Sadowski A., 1997, *Mieszkańcy północno-wschodniej Polski. Skład wyznaniowy i narodowościowy*, [w:] Z. Kurcz (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce*, Wrocław, s. 7–42.
- Tarka K., 1998, *Litwini w Polsce 1944–1997*, Opole.
- Tarka K., 2010, *Litwini*, [w:] Dudra S., Nitschke B. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej*, Kraków, s. 148–163.
- Wiśniewski J., 1965, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV wieku do połowy XVII wieku*, [w:] J. Antoniewicz (red.), *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, Białystok, s. 47–62.
- Wójcikowska K., 2013, *Mniejszość litewska w Polsce*, *Infos 7* (144), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa.
- Wyznania religijne i stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009–2011*, GUS, Warszawa.

- Żołędowski C., 1992, *Rozmieszczenie i liczebność mniejszości litewskiej w Polsce*, Zeszyty Naukowe Instytutu Nauk Politycznych, Warszawa, s. 177–186.
- Żołędowski C., 2003, *Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie. Uwarunkowania współczesnych stosunków między większością i mniejszościami narodowymi*, Warszawa.

Summary

The paper attempts to discuss the specificity of one of the few rural communities in Poland, completely dominated by non-Polish nationality population. The author tries to answer the question how Lithuanians decide about Puńsk distinctness which stands out from the majority of Podlasie villages, not only in terms of nationality, but also considering social, cultural, economic and political aspects. Lithuanian minority, which is indigenous and has lived in Puńsk for centuries, through territorial concentration, very intense cultural and social activity, thriftiness, strong internal integration, taking care of the education, supporting of the Lithuanian state, using the privileges of the Polish law, has established in Puńsk community some kind of “little Lithuania” within Poland.

Lithuanians living in Puńsk municipality, well aware that due to the very small size and lack of religious distinctness, the most important factor, to avoid assimilation and maintain national identity, is to preserve their own language and culture. Therefore, the main manifestation of the national activities and base of maintenance of Lithuanian identity is the development of educational and cultural activities. It is certainly easier because of the territorial aggregation of Lithuanian minority, but impossible to achieve without a strong sense of national identity and understanding of the role of education for children in maintaining national identity.

Considerable importance has also the rural character of Puńsk. Dwelling of Lithuanians in “ethnic villages”, characteristic for the rural population conservatism and preservation of traditions, certainly favors the preservation of Lithuanian nature of Puńsk. However, as shown by the examples of other national minorities concentrated in rural areas (including Belarusians and Slovaks), rural character of a community does not always ensure the maintenance of their national identity.

